

Současný levicový politický extremismus v Německu*

LUKÁŠ NOVOTNÝ**

Abstract: Contemporary Left-Wing Political Extremism in Germany

Political scientists are in agreement about the fact that the current German political system might be in danger, particularly stemming from right-wing extremism. However, left-wing extremism should not go unnoticed, primarily for its anti-capitalist and revisionist features, use of violence, and persistently Marxist and Stalinist views of the world. Left-wing extremism in Germany falls into two main streams: a Marxist current drawing ideas from late 20th century Communism and anti-fascism, and an anarchist current. On the border of the democratic and extremist milieu is the PDS party, now "Die Linke" party, which belongs to the extremists due to its political program, but not due to its practical policy. However, its position is not clearly defined.

Keywords: Left-wing extremism, Germany, political parties, post-socialism, anarchism, anti-fascism

1. Úvod

Zájem politologů, sociologů, ale i novinářů o levicový extremismus v SRN dlouhodobě značně zaostává za zájmem o pravicový extremismus. S ohledem na historii SRN je to sice pochopitelné, navíc levicově extremistické strany nedokázaly nikdy v historii Spolkové republiky Německo oslovit tolik voličů jako například NPD v druhé polovině 60. let 20. století a Republikáni na konci 80. a na počátku 90. let,¹ přesto nelze opomínat tu skutečnost, že Německo – míním tím bývalou NDR – má bohatou zkušenost také s ideologií komunismu a s tzv. diktaturou proletariátu (Moreau, Lang 1996) a že i ve Spolkové republice byl vždy patrný „velmi omezený“ potenciál extrémní levice (Sontheimer et al. 2003: 252). Tento příspěvek ve stručnosti seznámí s dědictvím komunistického režimu v dnešní SRN a s formami politického levicového extremismu. Zaměřím se zejména na představení třech relevantních politických subjektů, reprezentujících hlavní ideové proudy levicového extremismu u našich západních sousedů, významné *Strany demokratického socialismu* (PDS), dnes *Die Linke*, oscilující na pomezí levicového extremismu a podílející se mimojiné na vládní koalici v Berlíně, a dvou méně důležitých politických subjektů, *Německé komunistické strany* (DKP) a *Sdružení*

* Za poskytnutí odborné literatury k tématu a za cenné podněty autor děkuje prof. Dr. Eckhardu Jessemu z Technické univerzity Chemnitz. Oponentům a redakci Politologického časopisu patří dík za jejich inspirativní a podnětné posudky.

** Autor působí v Sociologickém ústavu Akademie věd ČR. Adresa: Sociologický ústav AV ČR, Jilská 1, CZ – 11000 Praha 1; e-mail: Lukas.Novotny@soc.cas.cz.

pronásledovaných nacistickým režimem – Svazu antifašistek a antifašistů (VVN-BdA). Stranou tedy zůstávají menší militantní hnutí. V krátkosti uvedu základní typologii německého levicového politického extremismu a představím významnější subjekty a uskupení profilující se v extremistickém levicovém politickém spektru. Dále nastíním na základě programatiky, volebních výsledků (jak ve volbách do bundestagu, tak do zemských sněmů) a veřejného mínění komplikace, které jsou spojené s (ne-)označením PDS, resp. dnešní *Die Linke*, jako extremistické strany.

Z dosavadního vývoje německého politického systému a politických stran je zřejmé, že levicově extremistické strany v Německu ztratily pádem reálného socialismu značnou část své členské i voličské základny. Analýza jejich volebních výsledků ovšem není dostačující k tomu, abychom mohli posoudit skutečný vliv a význam, který tato uskupení mají. Je sice evidentní, že současné hrozby vnitřní bezpečnosti v Německu nepocházejí z levicově extremistického spektra, ale spíše z pravicového (Novotný 2004a), případně z islámského fundamentalismu (Jesse 2001). Přesto se celá řada autorů domnívá, že dnešní svazky německých levicově extremistických stran a uskupení představují pro SRN potenciální ohrožení politického systému (Knütter et al. 2002, Lang 2003). Vysoká vzdělanost a zkušenost funkcionářů a představitelů těchto stran a subjektů z reálné politiky v období před pádem Berlínské zdi jim umožňují mnohdy efektivně působit na veřejné mínění, a to značně více než v případě pravicového extremismu, reprezentovaného lidmi v průměru s podstatně nižším vzdělanostním stupněm (von Aleman 2000: 139).

Podobně jako v ostatních demokratických zemích platí i v Německu, že stát je povinen na základě antitotalitářského konsensu vystupovat vůči všem formám politického extremismu. *Spolkový úřad pro ochranu ústavního pořádku*, který každoročně vydává zprávu o ochraně ústavního pořádku (*Verfassungsschutzbericht*), odhaduje počet levicových extremistů dlouhodobě na 30 000–40 000 (Bundesamt für Verfassungsschutz 2002–2006).² Jedná se o představitele marxistických a anarchistických uskupení, politických i nepolitických. Asi polovina z nich je řazena k tzv. akčnímu extremismu, tedy nejenže schvaluje, nýbrž také aktivně koná násilnosti různého charakteru. Ještě v roce 1986 působilo na území SRN 63 000 představitelů a přívrženců levicového extremismu, v roce 1988 klesl počet na 56 000. Již v roce 1989 to bylo 29 500. Největší pokles byl zaznamenán v roce 1991, a to na 26 500, a souvisel s deziluzí levicových extremistů a s jejich nezájmem na dalším politickém životě. Od druhé poloviny 90. let je počet v obou částech Německa stabilizován na již zmiňovaných 30–40 000. Upozorňuji, že do tohoto počtu není započítána členská základna a sympatizanti *Die Linke* (viz dále), resp. je, avšak jen velmi malá část z nich.

2. Definice levicového extremismu

Pojem extremismus chápou společně s německými politology Uwe Backesem a Eckhardem Jessem jako antitezi k demokratického ústavnímu státu (Backes et al. 1993: 40). U. Backes a E. Jesse definovali také další typické znaky extremismu. Patří k nim například požadavek výlučnosti jedné oficiální ideologie, dogmatismus, vyhrocený vztah *ingroup-outgroup* a všeobecné usilování o uchopení moci a prosazení neomezeného vládnutí dané extremistické síly, tedy jediné masové politické strany (Řichová 2000: 228), která omezuje nebo zcela vylučuje

existenci ostatních stran. Politický extremismus předpokládá, že existuje pravo-levé spektrum a na jeho pravém a levém okraji se pak nacházejí právě tyto subjekty. Obzvláště komplikované je přitom vymezit hranici „světa“ demokratického a extremistického. Často se oba navzájem prolínají a ovlivňují. Na druhou stranu je ovšem zřejmé, že extremistické a dogmatické názory na svět a politiku znesnadňují extremistům komunikaci s demokratickými stranami a vytěsňují je z více nebo méně rozmanitého demokratického středu.

Levicový extremismus je tedy souhrnné označení pro radikální politická hnutí, skupiny a ideologie v levém politickém spektru. Levicoví extremisté se staví nejen proti parlamentní demokracii, ale i proti kapitalistickému tržnímu hospodářství, které chtějí nahradit rovnostářskou společností (Verfassungsschutz 2006: 352). Při uplatnění svých politických cílů přitom nevyklučují násilí, některé subjekty dokonce formu revoluce a puče přímo považují za jedinou možnou cestu k „nápravě“ společnosti. Ti komunisticky orientovaní ve svých programových dokumentech různě odkazují na Marxe, Engelse, Lenina, Stalina, Trockého a Mao Ce-tunga (Jesse 2003: 356). Všechna levicově extremistická uskupení a hnutí pak v současné „kapitalistické třídní společnosti“ spatřují kořeny všeho zla. Zatímco pravicový extremismus je primárně antidemokratický, jsou levicoví extremisté a radikalisté zejména antikapitalističtí (tamtéž). To ovšem v mnoha ohledech nevyklučuje jejich antidemokratičnost, třebaže Eckhard Jesse varuje před tím, aby všechna levicově extrémní hnutí byla označena paušálně jako antidemokratická.

3. Ideová charakteristika německého levicového extremismu

Levicově extremistické jsou v SRN tedy takové subjekty, které se deklarují jako odpůrci současného kapitalistického zřízení. To je podle nich rasistické, fašistické, asociální a vykořisťuje své občany. Obsahově se tato uskupení – podobně jako pravicoví extremisté – opírají o jednu z třech základních hodnot proklamovaných francouzskou revolucí – rovnost. Tato rovnost, mající své základy v osvícenství, je pro ně natolik významnou prioritou, že jsou ochotni – opět podobně jako u extrémní pravice – omezovat osobní svobody jednotlivců (Thieme 2004: 56). Německá levicově extremistická uskupení mají své ideové kořeny – stejně jako strany v jiných zemích – v marxismu, případně anarchismu, tedy v ideologiích, které odmítají kapitalismus. Levicoví extremisté spatřují v politickém systému Německa dominanci kapitálu, proto brojí proti „chamtivosti jednotlivců“ a prosazují „veřejné blaho“. Podle nich je kapitalistický systém nereformovatelný a jediným východiskem je pro ně revoluce nebo jiná nejčastěji radikální změna. Výsledkem zamýšleného puče pak má být – podle zaměření jednotlivých uskupení – buď socialismus/komunismus, nebo anarchismus.

Německý levicový extremismus ideově čerpá z třech základních oblastí: antifašismu, antirasismu a boje za „sociální spravedlivost“, přičemž tuto sociální spravedlivost nahlížejí zástupci těchto uskupení – jak již bylo zmíněno – svými „rovnostářskými“ měřítky. V poslední době navíc ožívá boj proti globalizaci, z posledních měsíců to byly zejména četné demonstrace zčásti militantního charakteru proti setkání velmocí G8 v Heiligendammu (Meklenbursko-Pomořansko) a proti „odbourávání sociálního státu“. To se projevuje zejména striktně odmítavou reakcí na *Agendu 2010*, reformní program spolkové vlády (Die Welt z 5. 3. 2006), který na levicové extremisty působí jako červený hadr.

Pozastavme se krátce u výše uvedených třech centrálních pojmů charakterizujících německou extrémní levicí a u toho, jak je její zástupci chápou. Začneme antifašismem, který zejména v prvních poválečných letech (samozřejmě že i dnes) představuje základ pro činnost všech demokratických stran. Pro levicové extremisty – antifašisty, ale i výraznou část PDS (Peters 2006) – je ovšem státní zřízení SRN ve své podstatě (nebo alespoň latentně) fašistické. Odkazují přitom na *Dimitroffovu doktrínu* z roku 1966, podle níž každá kapitalistická společnost využívá (nebo má tendenci využívat) fašistické tendence a fašistický potenciál (Thamer 1987, Knütter 1991). Spolková republika Německo pak má představovat kontinuitu s hitlerovským národním socialismem, a to mimo jiné pro svou *Unfähigkeit zu trauern* (neschopnost smutnit), což Němcům ještě v roce 1990 vyčítal německý historik Wilfried Röhrich (Röhrich 2001). Ztělesněním ideálu byla naopak NDR, zejména komunisticky laděnými extremisty označovaná jako první antifašistický stát na historickém německém území. Podle této ideologie existuje jen jeden cíl, a to odstranění kapitalismu a tím i fašismu (Bundesministerium des Innern 1990). Levicovní extremisté v SRN chápou antifašismus tedy jako boj se stávajícím státním zřízením. Část z nich dokonce i v současném systému nadále vidí znaky antisemitismu a rasismu.

Zatímco před rokem 1989 představoval antifašismus centrální roli v programatice levicových extremistů, je dnes pro ně výrazněji složitější na toto téma mobilizovat své příznivce, zejména mladou generaci, která si je podle výzkumů sice vědoma německé viny za druhou světovou válku, většinou však odmítá, aby toto historické trauma bylo přenášeno na její příslušníky (Ahlheim et al. 2003). Nejvýznamnějším politickým uskupením usilujícím o prosazení této formy antifašismu bylo a dodnes je *Sdružení pronásledovaných nacistickým režimem – Svazu antifašistek a antifašistů*.

Jak již bylo řečeno, představuje kapitalistická společnost a její „princip nerovnosti“ pro německé levicové extremisty základ pro antirasistické a antifašistické tendence. Extremistické subjekty vyjadřují tento názor na různých (částečně militantních) demonstracích. Ostře se staví proti zahraniční politice, kritizují politiku vůči přistěhovalcům a uprchlíkům a prosazují otevření hranic. V červnu 1997 se 30 antirasistických uskupení – zdaleka ne všechna byla extremistická, přesto se extremisté události hojně účastnili – sešlo v Kasselu u příležitosti demonstrativní akce „Žádný člověk není ilegální“. Shodli se na několika společných bodech a sepsali dokument „Documenta X“. Tato uskupení se v Kasselu dohodla na úzké a koordinované spolupráci. Jejím výsledkem jsou každoročně pořádané hraniční campy (*Antirassistische Grenzcamp*s).

V činnosti extremistických sdružení po roce 1989 jednoznačně převládá požadavek na sociální spravedlivost. Extremisté ostře sledují vývoj ekonomických reforem a kritizují dopad každého takového rozhodnutí. Toto přesvědčení převládá u PDS, resp. Die Linke, u marxisticky ortodoxní *Německé komunistické strany*, uskupení *Socialistická alternativa Kupředu* (*Sozialistische Alternative Voran*) a trockistické organizace *Linksruck*, která je členem *International Socialist Tendency*, organizace sdružující socialistické strany vycházející ideově z Tonyho Cliffa, zakladatele britské *Socialist Workers Party*.

4. Základní typologie německého levicového extremismu

Na základě výše uvedených ideových cílů levicového extremismu je možné utvořit toto následující základní dělení:

- *revoluční marxistická uskupení* s tradičním konceptem tzv. třídního boje. Podle zprávy Spolkového úřadu pro ochranu ústavního pořádku za rok 2006 sem spadá asi 25 000 sympatizantů, přičemž jejich počet je stále klesající;
- *autonomní uskupení s anarchistickými tendencemi* a představami o svobodném životě v prostoru bezvlády. Současný počet přívrženců anarchismu je odhadován na 6 000 (Verfassungsschutzbericht 2006: 147);
- z aktuálního počtu členů nově integrované strany *Die Linke* jich vzhledem k ambivalentním postojům strany vůči demokratickým zásadám a vzhledem k silnému radikálnímu levicovému křídlu (*Kommunistische Plattform*) považuje Spolkový úřad pro ochranu ústavního pořádku nejméně 1 000 za extremisty (Verfassungsschutzbericht 2006: 147).

V historii politického systému Spolkové republiky Německo je možné vyzorovat celkem dvě významné fáze levicového extremismu: první je spojena s úspěchem KPD ve čtyřicátých letech a končí zákazem strany v roce 1956, druhá s nástupem PDS v 90. letech. Tato druhá fáze ještě není ukončena, navíc je doprovázena, jak bude později poukázáno, s nejistotou v označení strany jako extremistické.

Tradiční marxistická uskupení jsou zejména již zmiňovaná *Německá komunistická strana* (DKP) a její mládežnická organizace *Socialistická německá pracující mládež*³ (Sozialistische Deutsche Arbeiterjugend; SDAJ) iniciovaná mládeží členů zakázané DKP 5. května 1968 u příležitosti 150. výročí od narození Karla Marxe, *Marxisticko-leninská strana Německa*⁴ (Marxistisch-Leninistische Partei Deutschlands; MLPD) působící od roku 1982 a sdružující nejvýše 2 300 členů a *Rudá pomoc* (Rote Hilfe), kdysi organizace s několika desítkami místních skupin. Dnes čítá tato v roce 1975 v Göttingenu založená skupina 35 místních skupin s 4 300 členy.

Mezi trockistické organizace patří zejména neaktivnější *Linksruck*, usilující v poslední době stále více o spolupráci s *Die Linke*. V únoru 2005 Linksruck dokonce veřejně vyběhl svých asi 300 členů ke vstupu do WASG (*Strana & sociální spravedlivost – volební alternativa*; Arbeit & soziale Gerechtigkeit – Die Wahlalternative). Dalším uskupením je *Socialistická alternativa Kupředu* (Sozialistische Alternative Voran, SAV) založená částí členské základny bývalé SED v Berlíně v roce 1994, takřka nevýznamný *Revoluční socialistický svaz* (Revolutionär Sozialistischer Bund; RSB) vzniklý v roce 1994 a registrující nejvýše 90 členů a poměrně nová, teprve v roce 2001 založená *Mezinárodní socialistická levice* (Internationale sozialistische Linke; isl).

Nejvýznamnějšími autonomními uskupeními jsou *Militantní skupina* (Militante Gruppe, založeno 2001) a *Antiněmci* (Antideutschen). Obě skupiny se pokoušejí různými menšími militantními útoky ohrozit stávající demokratický režim. Například členové Militantní skupiny postupují již řadu let formou zapalování objektů. V květnu tohoto roku zapálili dva automobily v Berlíně na protest proti Heiligendammu, v červenci stejným způsobem vyřadili z provozu tři vozidla bundeswehru (Focus z 1. 8. 2007; Die Welt z 9. 5. 2007).⁵ Podle ústavních zpráv patří k neaktivnějším anarchistickým uskupením *Svobodná unie pracovníků* (Freie Arbeiter Union; FAU, založeno 1977, 300 členů) a *Anarcho-Kommunisten*.

5. Die Linke – Na pomezí extremismu

Podobně jako v České republice Komunistická strana Čech a Moravy (Novotný 2004b) není ani nejvýznamnější politická strana marxistického typu, *Die Linke*, řazena mezi extremistické subjekty. Strana vznikla z východoněmecké SED, přičemž prošla komplikovaným vývojem, a to nejen ideologickým, ale i co do názvu strany. SED s členskou základnou okolo 2,5 miliónů se po politickém převratu v prosinci 1989 přejmenovala nejprve na SED-PDS (Moreau et al. 2002, Krisch 1996). Paradoxně se proměny strany z velké části organizačně ujal velký chránělec Ericha Honeckera, Egon Krenz. Třebaže byl zejména z emocionálních příčin a z důvodů jisté „ostalgie“ ponechán název strany (Sontheimer et al. 2003: 254, Weigl et al. 2001: 68), opustilo řady strany během prvních let po pádu socialismu přes 90 procent členů, po vlně odchodů jich v roce 1990 zůstalo 281 000. V roce 1991 to bylo jen 172 500, tedy další úbytek o 38 procent. 3. prosince 1989 byl ze strany demonstrativně vyloučen Honecker a ministr státní bezpečnosti Erich Mielke. Tři dny nato je následoval i Krenz svým dobrovolným odchodem. 9. prosince se konal mimořádný stranický sjezd, na němž byl novým předsedou zvolen Gregor Gysi, který se etabloval z kulturních elit a dosud si s režimem dostatečně nezadal. Právě na základě jeho návrhu se strana začala nazývat SED-PDS. Gysimu šlo pochopitelně o udržení dominantního postavení „nové“ strany a o zachování vládnutí. Proto se on i další funkcionáři distancovali nejprve od Honeckera a Krenze, pak i od dosud propagovaného stalinismu, od vynuceného sjednocení SPD s SED po vzniku NDR a od stavby Berlínské zdi. Sjezd tím tedy vyřešil diskutovanou otázku, jestli by SED měla zaniknout, nebo se transformovat ve stranu novou. Od 4. ledna 1990 pak byl prosazen jen název PDS a propagován tzv. demokratický socialismus, což mělo znamenat gesto ve snaze odpoutat se od komunistické minulosti. I přes změnu názvu se však PDS, resp. dnešní Die Linke, definuje jako pokračovatelka SED. To má za následek mimo jiné i kritiku představitelů ostatních politických stran, kteří PDS v následujících letech kritizovali za to, že se nedostatečně vyrovnala s komunistickou minulostí.

Ustanovení vlády Národního porozumění pod vedením Hanse Modrowa a přibývající kolektivní obavy občanů NDR z rizik a nákladů na znovusjednocení Německa učinili z PDS opět alternativu (Kießling 1999: 37, Korte 1994: 124, Altenhof et al. 1995: 51). V prvních svobodných volbách v NDR 18. března 1990 obdržela strana 16,4 procent hlasů. Nejlepších výsledků docílila v Berlíně a v Duryňsku. Dva měsíce po znovusjednocení Německa, 2. prosince 1990, získala strana ve volbách do bundestagu 2,4 procenta, přičemž v bývalé NDR to bylo 11,1 procent. Strana se vzhledem k ještě nedokončené nekompatibilitosti politických systémů na západě a východě Německa dostala se 17 poslanci do bundestagu, v těchto volbách totiž ještě pro nové spolkové země neplatilo dosažení pětiprocentní hranice nutné pro vstup do bundestagu. V komunálních volbách v květnu 1992 si strana upevnila s výsledkem 11,3 procent svou pozici. V roce 1993 se zřekl Gysi předsednictví ve straně a na jeho místo byl zvolen Lothar Bisky, který si předsevzal za cíl konsolidaci strany. Jeho prvořadým úkolem bylo vypracování nového volebního programu, projednávaného a schváleného ještě v roce 1993. Následující roky přinesly lehce stoupající výsledky v celoněmeckých i v zemských volbách (jen v nových spolkových zemích). Hned v roce 1994, supervolebním roce, zaznamenala strana první úspěch ve volbách do brandenburského zemského sněmu (21,2 procent). S 4,7 procenty obdržených hlasů ve volbách 12. června 1994 se jen těsně nedostala se svými

kandidáty do Evropského parlamentu. Úspěšný trend strany v komunální a zemské politice potvrdily výsledky zemských voleb v Meklenbursko-Pomořansku, Sasku a Duryňsku. Zklamáním byl výsledek 4,4 procent ve spolkových volbách 16. října 1994. V Berlíně a Duryňsku ovšem byli někteří zástupci zvoleni pomocí přímých mandátů, podařilo se jim tedy obejít pětiprocentní hranici a nakonec vstoupili s 30 mandáty do bundestagu.⁶ V první polovině 90. let přitom strana prošla několika krizemi, které se však ještě neprojeví na celkových výsledcích. V prvé řadě stále ubýval počet členů. Zatímco ještě v roce 1991 jich bylo 172 600, klesl jejich počet v roce 1995 na 115 000 (Moreau 2002: 139).

V roce 1995 vypracovali Gysi a Bisky tzv. strategický dokument, v němž se distancovali od stalinismu a politiky NDR. Zároveň vyjádřili své přesvědčení o tom, že strana by neměla být alternativou pro voliče jen v nových zemích, ale měla by získat více příznivců i ve starých spolkových zemích. Volby do bundestagu v roce 1998 přinesly PDS výsledek 5,1 procent, podařilo se tedy poprvé překonat pětiprocentní hranici. Ještě v roce 1998 obdržela PDS v zemských volbách v Meklenbursko-Pomořansku 24,4 procent, tedy pětinu všech odevzdaných hlasů. Vzhledem ke své síle se stala partnerem pro SPD, která s ní vytvořila koalici. Následujícího roku překročila PDS pětiprocentní hranici také ve volbách do Evropského parlamentu (5,8 procent) a více než pětinu hlasů získala v zemských volbách v Duryňsku, Sasku a Brandenbursku. V roce 2000 opustili své funkce Gysi i Bisky a předsedkyní se stala Gabi Zimmerová. V říjnu 2001 slavila PDS úspěch ve volbách do berlínského senátu, získala 22,6 procent a vytvořila v hlavním městě koalici s SPD. Senátorem pro oblast hospodářství byl zvolen Gregor Gysi. Ten však hned následujícího roku po finanční aféře funkci opustil. Jeho skandály pak pravděpodobně stály za oslabením pozice PDS ve volbách do bundestagu. PDS nedosáhla pěti procent, strana tedy neměla své zastoupení. Zimmerová sice obhájila v roce 2002 svou pozici ve straně, následujícího roku už ovšem neustála vnitrostraní tlak, který ji nutil, aby zanechala modernizačních tendencí, a odstoupila (Sontheimer et al. 2003: 254). Předsedou se stal opět Lothar Bisky, kterému se podařilo rozhádanou členskou základnu opět sjednotit. Ještě v roce 2003 byl pod jeho vedením schválen nový – v pořadí již třetí – volební program (*Neu 2004*). Program svými cíli a svou terminologií podle několika politologů rozhodně ovšem nepředstavuje nový začátek a modernizaci. Zejména boj s kapitalismem v jednotlivých bodech přetrvává jako kontinuální prvek. Strana na spolkové úrovni nadále zůstává antisystémovou (v pojetí G. Santorih), tedy disfunkční vůči politickému systému, odmítá tradiční pojetí vlády a opozice a vznáší otázku po vhodnosti kapitalistického a demokratického zřízení.

Následovala opět fáze konsolidace a první dobré výsledky, zejména v Duryňsku, kde strana v zemských volbách v roce 2004 získala 26 procent hlasů a je po CDU druhou nejsilnější silou v erfurtském zemském sněmu. Podobných úspěchů strana zaznamenala také v Sasku a Brandenbursku. PDS dodnes zůstává stranou dominující v nových spolkových zemích, na čemž nic nemění ani skutečnost, že čtvrtina z dvacetičlenného výboru strany pochází ze starých spolkových zemí. Co do členů je totiž podpora v bývalé NSR zanedbatelná, je jich mezi čtyřmi až pěti tisíci. PDS patřila k hlasitým kritikům Agendy 2010 a Hartzových ekonomických reforem a preferovala naproti tomu „návrat k tradičním hodnotám sociálního státu“. Hartzovy reformy vůbec zahýbaly levicovým spektrem. Z SPD na protest proti jejím zamýšleným cílům vystoupil dlouholetý funkcionář Oskar Lafontaine. Lafontaine se pak snažil zmobilizovat levicové spektrum včetně PDS. Tento sárský původem sociálnědemokratický politik,

v letech 1995 až 1999 dokonce předseda SPD a po volbách v roce 1998 krátkodobý ministr financí, opustil v roce 1999 svou ministerskou pozici a stal se ostrým kritikem nové politiky středu SPD. V roce 2005 stál společně s dalšími nespokojenými sociálními demokraty u zrodu strany *Strana & sociální spravedlivost – volební alternativa* a stal se jejím předsedou. Ještě v roce 2005 přitom vytvořil volební uskupení s PDS. Obě strany se za tímto účelem ještě v červenci 2005 přejmenovaly na *Die Linkspartei.PDS*. Lafontaine kandidující za toto uskupení byl také zvolen v posledních volbách do bundestagu a stal se krátce nato předsedou *Levicové frakce* (Linksfraktion). Překvapivě vysoký výsledek *Die Linkspartei*, 8,7 procenta, 57 poslanců, tedy čtvrtá nejsilnější strana bundestagu, způsobil to, že CDU/CSU a FDP, nebo SPD a Zelení nemohli získat k vládnutí absolutní většinu. A *Die Linkspartei.PDS* sama odmítla se podílet na vládě se stávajícími politickými subjekty, potvrdila tedy paradoxně sama svou antisystémovost. Od 16. června 2007 je Oskar Lafontaine s Lotharem Biskym předsedou nové strany, *Die Linke*, která vznikla spojením PDS a WASG (Verfassungsschutzbericht 2006: 145).

Proč tedy není PDS zahrnuta mezi extremistické subjekty? A je vůbec extremistická, nebo není? A pokud je, tak v jakém ohledu? Začneme postupně, nejprve postojem Němců vůči komunistické minulosti. Třebaže se historici a politologové zabývají porovnáním obou diktatur, které se na německém území, nebo na jeho části (bývalé NDR) odehrály (Heydemann et al. 2003, Jesse 1996), a často nacházejí paralely v přístupu a prosazování politické moci a její distribuci, v oblasti propagandy nebo např. způsobu, jakým byli likvidováni političtí odpůrci, dominuje ve vědeckém diskursu a zejména v historickém vědomí Němců diktatura národního socialismu (Novotný 2005, Korte et al. 1991). Třetí říše a nacismus patří dlouhodobě k událostem, které řadí Němci na první místo svého historického vědomí.⁷ Dominance národního socialismu nad diktaturou SED je dána pochopitelně zejména rozměry obou režimů, kdy ten první v Německu vznikl, a počtem obětí padlých kvůli fanatickému boji za větší „Lebensraum“. Ale také vnějším mezinárodním tlakem. Z realizovaných výzkumů o historickém vědomí se je ovšem také možné dozvědět několik významných aspektů vyrovnávání se s minulostí SED. Předně je zřejmé a pochopitelné, že existují dvě verze pohledu, západoněmecká a východoněmecká. Občané v bývalé NDR mají tendenci se podstatně méně kriticky vyjadřovat například k diktatuře SED nebo ke stavbě Berlínské zdi. U části z nich je tak patrná již zmiňovaná „ostalgie“. Ta je také příčinou zvýšené podpory PDS a dnes *Die Linke*. Zatímco Němci z bývalé NSR většinou zcela zřetelně odsuzují NDR jako nepravňný stát, je veřejnost v nových spolkových zemích podstatně rezervovanější. Dlouhodobě jen asi čtvrtina zastává tento názor. Mezi sympatizanty *Die Linke* je tento podíl ještě menší (Schroeder 1999: 115, FAZ z 8. 7. 1998). Navíc se podobně jako v ČR nedaří dostatečně potrestat hlavní viníky z SED. Přitom to obyvatelstvo pěti nových zemí očekávalo, alespoň to tvrdí Christoph Krehl, vědecký spolupracovník Spolkového ústavního soudu SRN. Osoby odpovědné za čtyřicet let bezpráví, útlaku a ztracených životních šancí měly podle něj být povolány k odpovědnosti (Krehl 2003: 15). Již v době sjednocení sice bylo zahájeno více než 65 000 přípravných řízení, výsledkem bylo ovšem podání jen asi 1 100 žalob a později 700 rozsudků. Následovala sice ještě další vlna stíhání, většinu obviněných se ovšem nepodařilo z různých důvodů odsoudit, což i v očích východoněmecké veřejnosti nově vylíhlé strany z SED jaksí legitimizovalo.

Z výše uvedených skutečností je proto zřejmé, že levicový a pravicový extremismus a především stíhání jejich hlavních aktérů má v Německu odlišné intence. Analyzujeme-li činnost dvou největších subjektů nacházejících se nejvíce nalevo (*Die Linke*) a nejvíce napravo (NPD),

dojdeme k závěru, že činnost PDS by i vzhledem k tomu, jak si s ní neví rady Spolkový úřad na ochranu ústavního pořádku, odpovídala měkké (nebo latentní) verzi extremismu, NPD naopak tvrdému (silnému). Zde není pochyb o extrémním charakteru strany. Rozdíly jsou patrné také u zájmu odborné veřejnosti a u počtu vědeckých prací, kdy zejména v poslední době se objevuje stále více didaktických a vzdělávacích publikací varujících před pravicovým extremismem (vydávaných především Spolkovou centrálou pro politické vzdělávání nebo zemskými centrály této instituce) (Kailitz 2004, Ahlheim 2003), před levicovým ovšem nikoli (anebo alespoň ani zdaleka ne v takové míře).

Ale zpět k PDS, resp. Die Linke. Zprávy na ochranu ústavního pořádku za poslední roky hovoří o „ambivalentním postoji“ strany (Verfassungsschutzbericht 2006: 148) vůči ústavnímu pořádku, a jako takovou ji za extremistickou nevidují. Spolkový úřad na ochranu ústavního pořádku ovšem sleduje kontakty *Die Linke* s extremistickými uskupeními jako např. s *Linksruck*. To se ovšem samotné Die Linke značně nelíbí a ohrazuje se proti tomu (Die Welt z 22. 6. 2007, Welt z 8. 5. 1998) ve stížnostech na Spolkový úřad pro ochranu ústavního pořádku.⁸ Proti zařazení mezi extremisty hovoří především skutečnost, že PDS a její dnešní pokračovatelka se v současné době podílí v Berlíně na vládní moci. Ještě před nedávnem byla také ve vládní koalici v Meklenbursko-Pomořansku. Je patrné, že se tedy snaží spolupodílet na vládnutí se současnými stranami a alespoň v těchto spolkových zemích se k vládnutí nestaví jednoznačně odmítavě (jako např. na spolkové úrovni).

Reprezentanti Die Linke skutečně nejsou dodnes zajedno v tom, jestli se strana má podílet na spolupráci s ostatními stranami a vytvářet s nimi koaliční svazky. Sbližování s Die Linke brání dosud zejména proreformní trend, který strana zastávala v koalici se Zelenými (Hartzovy reformy). Krom toho i ostatní strany – včetně SPD – chovají v bundestagu k Die Linke značnou nedůvěru. Na úrovni zemských vlád je strana aktivnější. V Meklenbursko-Pomořansku se strana podílela od roku 1998 do roku 2006 na vládní koalici. V Berlíně působí v koalici s SPD (Die Linke) od roku 2001 a je navíc nucena přijímat značné kompromisy např. přistoupením na privatizaci státního majetku atd., které vedou k častým vnitrostranickým hádkám. Na druhou stranu je za to strana stále více akceptována veřejným míněním a některé její činy jsou vyzdvihovány v médiích. Dále pak PDS tolerovala v letech 1994 až 2002 v Sasku-Anhaltsku menšinovou vládu SPD.

Současný počet členů Die Linke je odhadován na 60 500 (Verfassungsschutzbericht 2006: 148), vlastní dokumenty strany hovoří o 72 000 členech (<http://die-linke.de/partei/fakten/mitgliederzahlen/>). Ve starých spolkových zemích registruje strana jen 4 000 členů, nedaří se jí tedy dlouhodobě oslovit tamní voliče. Výrazná část voličů Die Linke jsou nespokojení občané z postupu transformace NDR na demokracii. Není proto správné tendenci části občanů PDS svádět na například minimální zkušenosti s demokracií, protože jsou z velké části zkrátka frustrováni z přechodu, s kterým se dosud nedokázali vyrovnat. Zajímavé z tohoto hlediska je, že mezi mladými voliči jsou sympatizanti Zelených a právě Die Linke největšími liberály co do soužití kultur. Jsou tedy méně xenofobní než mladá generace sympatizující s jinými stranami, např. s CDU/CSU (Merkens 1999: 98).⁹

Die Linke se potýká s nepříznivým věkovým průměrem členské základny. Dvě třetiny jsou totiž starší než 60 let, podíl méně než čtyřicetiletých činí 8 procent. Nejsilněji je tedy zastoupena nejstarší generace. Prakticky chybí střední generace od 30 do 60 let. V Německém Spolkovém sněmu je *Die Linke* zastoupena 53 poslanci (plus jeden, který není členem frakce,

ale vlastní stranickou legitimitaci *Die Linke*). Její klub není nejslabším klubem v bundestagu, Zelení mají 51 z celkových 614 míst. Silné zastoupení má strana také v zemských sněmeh tzv. nových spolkových zemí, zejména v Duryňsku, Braniborsku, Sasku a Meklenbursko-Pomořansku. Nejvíce členů *Die Linke* je v Sasku (16 000), Brandenbursku (11 000) a Berlíně (10 000). Nejméně členů je v Sársku, rodné zemi Ericha Honeckera (100) (viz Tagesspiegel z 2. 9. 2004). Strana dodnes lavíruje mezi skutečností, že jejich baštou jsou nové spolkové země, a tím, že teprve výraznější úspěch ve spolkových zemích bývalého západního Německa jí může zajistit dlouhodobé přežití (Barker 1998). To se jí ovšem může podařit až tehdy, když odloží cíleně budovanou nálepku strany NDR. Tím by se ovšem vystavila výraznému riziku ztráty i východních voličů, proto je to velmi nepravděpodobné a strana si i do budoucna zachová tento *cleavage* v rokannovském smyslu (Kießling 1999: 118). *Die Linke* má mezi svými členy v průměru nejvíce žen ze všech relevantních politických stran. Podíl se pohybuje okolo 40 procent. Vyjdeme-li z krátkodobého demografického výhledu věku členů stran, je zřejmé, že v brzké době hrozí, že strana v nových spolkových zemích, kde je výrazně silnější než v bývalé Spolkové republice, ztratí více než polovinu členů.

To, že PDS je „demokratická strana jako každá jiná zastoupená v bundestagu“, si podle výzkumu Infratestu z dubna 1998 myslí 42 procent německé veřejnosti (novější data nejsou bohužel k dispozici). Na východě je to 67 a na západě 36 procent. Z toho samého výzkumu dále vyplývá, že německá veřejnost se před devíti lety domnívala, že ve straně „mají dále velký vliv bývalí špičkoví politici SED“ (70 procent), že PDS „se zasazuje o řešení zájmů občanů bývalé NDR“ (49) a že její politika výraznou měrou „přispívá k tomu, že stávající problémy mezi východem a západem Německa se vyhrocují a neodstraňují“ (53 procent) (Moreau 2002: 146). Německá společnost tedy sice považuje stranu za demokratickou, přesto jí ovšem vytýká přílišnou zahleděnost do minulosti.

Tento nejednotný obraz veřejnosti sdílí i veřejná a politická obec. O podílu strany na zemských vládách svědčícím pro to, aby strana nebyla označována jako extremistická, již byla řeč. Každopádně to tamní představitele nutí ke konsensu a kompromisům směrem do středu politického spektra. Působí to tedy jako určitý kultivační prvek bránící dalšímu názorovému odstředění. Na straně druhé ovšem zejména existence silného nereformovatelného levicového křídla, tzv. komunistické platformy, způsobuje zejména ve starých spolkových zemích obavy z dalšího vývoje strany. Důkazem toho je útlá brožura vydaná Bavorskou zemskou centrálou pro politické vzdělávání v roce 2002. Tehdy ještě PDS je zde jednoznačně postavena na úroveň Německé komunistické strany a označena za extremistickou a nebezpečnou stranu. Autoři brožury pro tento postoj mají tyto důvody:

- identifikace PDS jako pokračovatelky SED a působení bývalých funkcionářů a kádrů ve straně;
- programatické odvolávání se na komunistickou tradici;
- existence komunistické platformy;
- spolupráce s ostatními extremistickými subjekty v Německu i zahraničí;
- akceptování násilí jako prostředku k prosazení politických cílů (Bayerisches Staatsministerium 2002).

K předposlednímu bodu: PDS a dnes *Die Linke* spolupracují také s českou KSČM. Z posledních společných aktivit je možné jmenovat společné fórum z 21. dubna tohoto roku v Nymburku. Četné jsou kontakty KSČM zejména se saskou *Die Linke*. Ještě jako PDS byla

v červnu 2004 podepsána dohoda o spolupráci obou stran, a vytvořeny pracovní skupinky, které společně diskutují zejména o sociálních otázkách (Neues Deutschland z 9. 6. 2004).

Závěrečné zhodnocení: Je jednoznačně pozitivní, že se levicově extremistická scéna komunistického směru, tedy alespoň její větší subjekty, neatomizuje a že převládá tendence dohodnout se, spojit a být alternativou pro voliče. To totiž zároveň obrušuje názorové hroty a zvyšuje konsensus. K Die Linke: Vzhledem k obtížnosti dokazování protiústavnosti v tak různorodém celku, jakým *Die Linke* je, nezbývá než se ztotožnit se zjištěním Spolkového úřadu pro ochranu ústavního pořádku a jako extremistickou označit jen malou část sympatizantů strany. Tato část je ovšem nadále velmi vlivná – což se domnívá také německá veřejnost –, a třebaže se jedná o nejstarší generaci, může v brzké budoucnosti přece jen výrazněji ovlivňovat chod strany. Pravděpodobnější ovšem je, že stranu postupně budou přebírat úspěšní lokální politici, zvyklí na spolupráci se stranami mainstreamu, kteří ji přiblíží demokratickému širokému středu.

6. Německá komunistická strana

Pro *Německou komunistickou stranu* (DKP) vzniklou v SRN v roce 1968 v Essenu byl zánik NDR významnou změnou. Až do té doby totiž byla v západním Německu nejvýznamnější politickou stranou nalevo od SPD. DKP navíc získávala k činnosti finanční i ideologické zdroje od SED, jak ukázaly výzkumy německých politologů.¹⁰ Strana před rokem 1989 sice otevřeně nepropagovala tradiční cíle SED, přesto se ovšem snažila ve spojení s různými jinými marxistickými politickými i nepolitickými subjekty působit na veřejné mínění ve prospěch SED. Se zánikem SED, resp. se vznikem PDS, ovšem DKP tuto pozici ztratila a dnes je stranou marginální, silně extremistickou a ortodoxně marxistickou. Úspěch strana zaznamenává ojedinele pouze na komunální úrovni, na zemské a spolkové úrovni dosud žádné mandáty nezískala.

Představitelé strany v čele s předsedou Heinzem Stehrem vycházejí jednak z tradic SED, dále také ovšem z ideových cílů *Komunistické strany Německa* (Kommunistische Partei Deutschlands, KPD), která vznikla spojením několika levicově revolučních politických i nepolitických hnutí v roce 1919. Strana byla od svého vzniku členem kominterny. Nástup Hitlera k moci znamenal její totální zničení, celá řada členů byla pronásledována, a prchla proto do SSSR. Po druhé světové válce povolily vítězné mocnosti její opětovné založení. V sovětské zóně se z paktu KPD-SPD „vytvořila“ již v roce 1946 SED. Na území dnešní NSR se KPD v roce 1948 spojila s *Přáteli socialistické jednoty* (Freunde der sozialistischen Einheit) v *Socialistickou lidovou stranu* (Sozialistische Volkspartei). Ještě téhož roku ovšem velmocí zakázaly činnost Volkspartei i DKP. Ostatní parlamentní strany DKP označovaly za spoluvíníka pádu výmarské demokracie a vazala SSSR. Strana proto byla v roce 1956 zcela zakázána. Od té doby ovšem spolková vláda nikdy nepřistoupila k dalším zákazům německých levicově extremistických stran, neboť riziko ohrožení od těchto stran bylo vyhodnocováno jako mizivé (Sontheimer et al. 2003). Co však spolkový kancléř a spolkové země od roku 1972 používali, bylo tzv. nařízení o radikalismu, které členům radikálních a extremistických organizací a stran (zejména těch levicových) zakazovalo výkon zaměstnání ve veřejné správě. Toto nařízení přitom značně ochromilo postoj západního světa vůči mladé německé liberální demokracii. Krom toho nebylo v silách úřadů jej užívat bez omylů. Pro úplnost dodávám, že strana v prvních poválečných volbách v NSR v roce 1949 získala 5,7 procent hlasů

a dostala se do bundestagu. Proces jejího propadu pak uspišila žádost na její zrušení, který se poprvé objevil v roce 1951. To ovlivnilo i výsledek strany v druhých volbách do bundestagu, kde strana obdržela pouze 2,2 procent.

Ale zpět k Německé komunistické straně. Zatímco ještě v 80. letech měla 40 000 členů, klesl dnes počet na desetinu (4200) (Verfassungsschutzbericht 2006: 184). Strana je tedy dnes fakticky bezvýznamná. Navíc v ní zůstali jen marxističtí *hardliners*, takže strana zůstává přesvědčenou ortodoxně marxistickou stranou, která dodnes trvá na cílech sepsaných ve stranickém programu v roce 1978 a považuje se za „stranu vědeckého revolučního socialismu“. Diskuse o vytvoření nového programového dokumentu z 90. let se vyznačovala tím, že v ní podstatně ortodoxněji vystupovali členové z nových spolkových zemí. Ti například plédují dodnes za používání pojmů komunistického slovníku jako diktatura proletariátu.

Nový stranický program byl nakonec schválen v roce 2006 v průmyslovém Duisburgu a nahradil dosavadní programový dokument z roku 1978 (Verfassungsschutzbericht 2006: 145). Zatímco ještě starý program kladl důraz na přechod nejdříve na „antimonopolní demokracii“ a potom k socialismu, resp. k státně monopolnímu kapitalismu (*staasmonopolitischer Kapitalismus*), a považoval za vhodné vytvářet spojenectví s SPD, nový dokument předpokládá spolupráci s různými „novými sociálními hnutími“ a antifašistickými spolky. Podobně jako v minulosti odmítla DKP i v novém programu eurokomunismus, jak jej propagují komunistické strany Itálie nebo Španělska.

V programové rovině hledá DKP odpověď zejména na tyto dvě otázky: jaké byly příčiny pádu komunismu v zemích východního bloku a jak je možné se z tohoto vývoje poučit natolik, aby byl vytvořen existence schopný model socialismu? Většina členů ovšem patří k ortodoxnímu jádru neschopnému reflexe komunistické a vlastní minulosti. Připomínám, že podle vlastních stranických dokumentů jen necelých 200 členů je mladších 30 let. Jen malá část členské základny je ochotna zaujmout kritická stanoviska a reagovat na současné tendence politiky, zejména její evropeizaci.

Spolkový úřad pro ochranu ústavního pořádku považuje DKP za stranu levicově extremistickou. Ve stranickém programu i ve stranickém listu „Náš čas“ (*Unsere Zeit*) je možné číst o tom, že pro DKP je socialismus prvním stupněm na cestě k beztrždní komunistické společnosti. Kapitalismus pak pro stranu představuje úhlavní problém na cestě k této nové společnosti, navíc podporuje soukromé vlastnictví, proti němuž němečtí komunisté ostře brojí. Ideovou základnou je pro ně teorie Marxe, Engelse a Lenina, a to v revolučním pojetí SED.

Právě za deklarovaný odkaz na SED a zejména na KPD usiloval Spolkový úřad pro ochranu ústavního pořádku vícekrát o její zrušení. To se ovšem dosud nepodařilo, protože v rozhodujících stranických dokumentech je odkaz na ideje reálného socialismu formulován velmi obezřetně, oficiálně například DKP nepovažuje revoluci za cestu, jak dosáhnout změny.

7. Sdružení pronásledovaných nacistickým režimem – Svazu antifašistek a antifašistů

Podobně jako DKP pocítilo i Sdružení pronásledovaných nacistickým režimem politickou změnu v roce 1989 zejména zastavením podpory činnosti ze strany SED. Strana vznikla v roce 1947 se sídlem v Berlíně (Ceylanoglu 2004: 150). Jejími členy jsou oběti nacistického režimu,

kteří se do té doby sdružovali v různých jiných – většinou nepolitických – organizacích. Jedná se o ideově rozhodně odpůrce, kteří se etablovali zejména z levicově orientovaných stran (socialistů a komunistů). Řada z nich se aktivně účastnila odbojových aktivit.

Sdružení se dnes sice označuje za nadstranickou a nezávislou organizaci mající za hlavní morální cíl boj proti fašismu a válkám, my ho ovšem můžeme označit za předchůdce DKP. Jeho členy byli a jsou zejména ortodoxní komunisté a sociálnědemokraticky smýšlející občané. Malá část členů a sympatizantů nepatří podle Spolkového úřadu pro ochranu ústavního pořádku k extremistům. Často jsou zároveň také v PDS. Například předseda Sdružení Heinrich Fink působil před rokem 1989 na ministerstvu pro státní bezpečnost a v uplynulých letech byl poslancem za PDS. Symbolem sdružení je červený trojúhelník, znak politických vězňů v koncentračních táborech. Sdružení je členem „Mezinárodní federace odbojářů“ (*Fédération Internationale des Résistants*) a klade si za cíl všestranně podporovat bývalé vězně a oběti a zároveň bránit nástupu dalších válek. V 50. letech například vykonávalo poradenství v souvislosti s plánovaným spolkovým zákonem o odškodnění obětí nacistického pronásledování, který platil od roku 1956 (resp. 1953) (Reuter et al. 1997).

V roce 1953 bylo sdružení v NDR zrušeno. V západním Berlíně byla činnost nadále povolena (Blank 2000). Největší vliv zde získali komunisticky orientované oběti nacistického režimu, což vedlo k další extremizaci a částečnému úbytku členů. V důsledku studené války prosadilo předsednictvo SPD a její stranický šéf Kurt Schumacher tzv. Rozhodnutí o neslučitelnosti (*Unvereinbarkeitsbeschluss*), podle něhož bylo členům SPD doporučeno ze sdružení vystoupit. Tento krok byl zopakován v roce 1981 a je formálně platný dodnes. Podobně se zachovaly také další politické strany a židovské obce, které iniciovaly vznik jiných organizací pro nacistické oběti s jinou než komunistickou dominantní ideologií. Činnost sdružení je proto od 50. let sledována Spolkovým úřadem pro ochranu ústavního pořádku. Od roku 1950 měli navíc zakázáno členství v této organizaci státní úředníci. Následujícího roku se pokusila spolková vláda o zakázání strany, což se jí povedlo jen částečně například v Hamburku do roku 1961 a v Porýní Falcí do roku 1972. V Bavorsku se rozhořel několik let trvající soudní spor, jehož výsledkem bylo konstatování, že strana nepůsobí protiústavně. Ostatní spolkové země se k zákazu nepřipojily.

Členové Sdružení se aktivně podíleli na soudním potrestání bývalých nacistických funkcionářů. Iniciovali přitom několik soudních pří, zasadili se o vystavění pomníků obětem a kultivování míst paměti. Mimo jiné také z jejich iniciativy se proměnil bývalý koncentrační tábor Dachau u Mnichova v památník. V roce 1971 se Sdružení proměnilo ve „Svaz antifašistů“ (*Bund der Antifaschisten*), v důsledku událostí 60. let, protestních studentských hnutí a nárůstu sympatizantů NPD se o něj totiž začala stále více zajímat mladá generace a změna názvu a obsahu činnosti mohla sdružení učinit atraktivnějším i pro tzv. třetí generaci. V této době také svou činnost rozšířilo na „boj za mír“.

V roce 1989 se ukázalo, že Sdružení bylo z výrazné části financováno SED. Po pádu komunismu nastala proto finanční krize, která sdružení přivedla na pokraj krachu. Zaměstnaní spolupracovníci byli propuštěni a v roce 1990 odstoupilo vedení strany. Část členů se ovšem zasadilo o to, že Sdružení nakonec nebylo zrušeno a zajistilo činnost i s omezenými financemi. V roce 2002 se „západoněmecké“ Sdružení spojilo se Svazem bývalých účastníků protifašistického odboje, pronásledovaných nacistickým režimem a jejich pozůstalých (*Interessenverband ehemaliger Teilnehmer am antifaschistischen Widerstand, Verfolgter des*

Naziregimes und Hinterbliebener). Po spojení má Sdružení 9000 členů (podle údajů strany jich je o tisíc víc), skoro všichni patří k nejstarší generaci, jsou tedy pamětníci nacistického režimu. Vydává vlastní časopis *Antifa*. Od začátku roku 2007 Sdružení iniciuje v celém Německu kampaň, v níž se zasazuje o zrušení NPD. Na podzim 2007 zorganizovalo dokonce podpisovou akci „Zákaz NPD: Teď!“ (*NPD Verbot: jetzt!*), již apelovalo na bundestag, aby NPD zrušil (*Die Welt* z 25. 1. 2007).¹¹ Akce přesáhla možnosti strany a zapojilo se do ní například prezidium fotbalového klubu 1. FC Norimberk a několik osobností společenského života. Přesto je strana dnes marginální a takřka bez politického vlivu a bez sympatií. Navíc se potýká s neustálým úbytkem členů z důvodu úmrtí (Ceylanoglu 2004: 152).

8. Závěr

Pohled na volební výsledky výše uvedených politických subjektů levicového extremismu v Německu sice potvrzuje, že klesá nejen jejich politická podpora, nýbrž i počet členů, ideologicky zahleděných do „starých“ časů a neschopných realistického vyhodnocení chyb a omylů, kterých se jejich předchůdce, SED, dopustila, nebo usilujících o anarchii.¹² Přesto není korektní tvrdit, že Německu z levicového extremistického spektra nehrozí žádné nebezpečí. Přemítání PDS, dnes Die Linke, na vágně definovaných hranicích demokratického a extremistického světa a její úspěch v uplynulých několika volbách jsou v tomto ohledu především obrovskou chybou SPD, tedy německé sociální demokracie, které se nepodařilo integrovat po německém znovusjednocení dnešní její členy, negativisticky naladěné zejména starší osoby (je to již druhá chyba SPD, nezvládla totiž ani pojmout nové hnutí 70. a 80. let, Zelené). Podobně jako v ČR KSČM tak vyrostla na německé levici „nová“ síla, v níž v poslední době nehledají alternativu pouze starší občané NDR, ale i ti, kteří neprofitovali z transformace NDR na kapitalistický systém. Jak se ukazuje, je jich stále poměrně dost. To z dnešní Die Linke dělá silnou politickou stranu, která se sice profiluje zejména v pěti nových spolkových zemích. Přesto začíná díky druhému předsedovi Oskaru Lafontainovi pocházejícím ze západní části Německa získávat pomalu body i v průmyslových a hospodářsky slabších oblastech západu země.¹³

Na řadě je opět SPD, která má již dnes možnost v Berlíně a na řadě městských úřadů kultivovat a zrealizovat představy *Die Linke*. Levicové křídlo strany v čele s dnes již bývalým členem Lafontainem se již s PDS spojilo a taktéž umírnilo její silnou rétoriku. Další spolupráce s SPD ovšem pochopitelně naráží – podobně jako v ČR – u hardlinerů PDS na straně jedné a středových sociálních demokratů na straně druhé. Přesto je interakce těchto dvou subjektů do budoucna nevyhnutelná a především na ní záleží, jakým směrem se bude PDS a koneckonců také SPD ubírat.

Polize ostatních subjektů levicového extremistického spektra tak silná není. Nemají propracované politické cíle a volební programy a nedokážou tak být pro voliče alternativou. Zvládnou jen reagovat na pro ně palčivé problémy, jako např. na setkání velmocí G8 v Heiligendammu, kritizovat NATO a EU, ne však aktivně nabízet a realizovat vlastní představy, a to jak na celostátní, tak na lokální úrovni. Platí to i o antifašistických uskupeních, často neschopných se ani řádně sejit na velkých akcích a potýkajících se s úmrtími členské základny.

Německý levicový extremismus tedy v současnosti alespoň navenek nepůsobí jako nějaké větší riziko politického systému. Výzvy ve svazových tiskovinách – včetně té *Die Linke* a nejvýznamnější tiskoviny, *Neues Deutschland* – k násilí a ke svržení současného režimu nechávají dosud politickou scénu v klidu, třebaže po nepřiměřeně agresivních protestech v Heiligendammu, na nichž se podílela výrazná část levicově extrémní scény včetně některých poslanců *Die Linke*, deklaroval spolkový ministr vnitra Wolfgang Schäuble, že hodlá tvrději postupovat proti prohřeškům těchto subjektů vůči demokratickým principům (*Die Welt* z 22. 6. 2007). Nadále ovšem platí, že rudá ideologie stojí zcela ve stínu pravicového radikalismu a extremismu, zejména neonacistických tendencí uskupení NPD (Lee 2000). Tomu je v politice a v médiích věnováno podstatně více pozornosti.

Poznámky

1. Republikány (*Die Republikaner*) založili v listopadu 1983 dva bývalí poslanci bundestagu za CSU, Handlos a Voigt. Dlouholetým předsedou strany byl Franz Schönhuber. Ve volbách do bavorského zemského sněmu v roce 1986 získala strana 3 procenta. Podstatně lépe se jí vedlo v berlínském poslaneckém sněmu. Zde v roce 1989 obdržela 7,5 procent hlasů. V evropských volbách to bylo 7,1 procent a překvapivý byl výsledek také v zemských volbách ve spolkové zemi Bádensko-Virtembersko, kde strana v roce 1992 získala dokonce 10,9 procent (von Alemann 2000: 65).
2. Kromě Spolkového úřadu pro ochranu ústavního pořádku ještě existují zemské úřady pro ochranu ústavního pořádku, které taktéž každoročně vydávají pravidelné monitorující zprávy o extremismu. Zajímavé jsou zejména zprávy z nových spolkových zemí. Pozornost přitom věnují zejména pravicovému radikalismu a v poslední době i stále více pozornosti islámskému fundamentalismu.
3. Na základě informací DKP a SDAJ sdružuje dnes SDAJ asi 600 členů, podle spolkového ministerstva vnitra je členů jen nejvýše 300 (*Verfassungsschutzbericht* 2006: 185). V době vzniku organizace údajně čítala přes 30 000 členů.
4. Tato maoisticko-stalinistická strana se společně s mládežnickou miniskupinou „Rebell“ i v roce 2006 zcela přihlásila k revolučnímu charakteru a k odkazu maoismu (*Verfassungsschutzbericht* 2006: 188; Rote Fahne z 6. 10. 2006: 21).
5. Z hamburské Zprávy o ochraně ústavního pořádku za rok 2006 vyplývá, že Militantní skupina a další s ní spřátelené subjekty způsobily jen v roce 2006 celkem 13 požárů v celkové hodnotě několika statisíc eur. Od roku 2001, kdy byla skupina založena, registrují úřady již 25 takových útoků. Většina z nich se stala v Berlíně. Akce probíhají podle takřka identického scénáře. V pozdních nočních hodinách způsobí pachatelé oheň a utečou. V následujících dnech se pak kolektivně jako skupina k činu přihlásí. Naštěstí se při těchto nebezpečných „hrátkách“ ještě nikomu nic nestalo.
6. Z celkem 598 poslanců do spolkového sněmu (bundestagu) jich je 299 voleno přímo pomocí tzv. přímých mandátů. Ostatní poslanci jsou voleni pomocí kandidátek. V těch volebních okrscích v SRN, kde je kandidát volen pomocí přímého mandátu, vyhrává volby ten, kdo získá největší počet hlasů. Není přitom rozhodující, jak dopadla strana, kterou reprezentuje. To mu umožňuje v bundestagu větší nezávislost, krom toho se u něj předpokládá větší odpovědnost vůči volebnímu okrsku než u jeho kolegů z kandidátek stran. Obě skupiny poslanců si jsou ovšem rovny.
7. Namátkou jen z výsledků dvou šetření: V roce 1992 provedl Ústav pro demoskopii Allensbach reprezentativní šetření, podle něhož je na prvním místě pro 52 procent respondentů národní socialismus (Noelle-Neumann et al. 1993). O sedm let později to ve výzkumu Ústavu pro na praxi orientovaný sociální výzkum bylo sice již jen 22 procent, přesto zůstává národní socialismus na prvním místě a zachovává si dominantní postavení (Bürklin et al. 2001).
8. Parlamentní frakce strany *Die Linke* se již v prosinci 2006 ohradila proti zjištění, že Ústavní spolkový soud a Spolkový úřad pro ochranu ústavního pořádku sledují činnost jejich strany. V červnu

tohoto roku podala oficiální stížnosti na obě instituce. Šéf frakce a celé strany Gysi kritizuje zejména sledování činnosti některých poslanců strany a považuje to za přešůpek proti tomu, aby svůj mandát svěřeny voliči vykonávali svobodně. Podle něj to navíc jistě odradilo část občanů od kontaktu s těmito osobami. Navzdory úsilí Die Linke ovšem hodlají jak spolkový úřad, tak i jednotlivé zemské úřady činnost jeho strany nadále sledovat. Hesenský ministr vnitra Volker Bouffier (CDU) k tomu nedávno pro Die Welt poznamenal: „Spojení WASG s PDS a vytvořením Die Linke není důvodem k tomu, aby toto sledování ustalo, a to proto, že struktury staré PDS, díky kterým bylo sledování zahájeno, ve straně nadále působí“ (viz Die Welt z 22. 6. 2007).

9. To je pozoruhodné zejména proto, že dlouhodobě se generace pod třicet let řadí k největším kritikům činnosti PDS, resp. Die Linke. Kritické postoje vůči straně také stoupají s dosaženým vzdělanostním stupněm.
10. Propojení DKP a SED bylo možné zjistit v dnes již z velké části otevřených archivech SED (viz Baron 2003, Staadt 1999).
11. Není to poprvé, co se Sdružení pronásledovaných nacistickým režimem pokusilo zrušit NPD. Jejich první pokus byl uskutečněn v roce 2003, Spolkový ústavní soud ovšem jejich žádost na protiústavnost NPD zamítl.
12. Zatímco pravicově extremistické subjekty spáchaly v roce 2006 jen v Hamburku 441 prohřešků (včetně trestných činů), což je o více než čtvrtinu více než v roce 2005 (314), je tendence u levicového extremismu opačná. V roce 2006 to bylo 255, tedy o 12 procent méně než v roce 2005 (Die Welt, 21. 2. 2007). Přitom je zajímavé, že v Hamburku je registrováno asi 540 pravicových a 1 500 levicových extremistů. Problém je totiž v tom, že zatímco u pravicových extremistů je počet tzv. akčních extremistů, tedy těch, kteří jsou schopni a ochotni páchat násilí, stejný, tedy 540, je to u levicového extremismu na území Hamburk „jen“ třetina z celkového počtu, tedy 500 (<http://fhh.hamburg.de/stadt/Aktuell/behoerden/inneres/aktuelles/pressemitteilungen/2007/2007-04-23-bfi-pm-vbericht-2006-verknfg.html>).
13. Podotýkám, že jen v hlavním městě Německa je toho času odkázán každý šestý občan na sociální dávky. To posiluje subjekty jako PDS, usilující o „sociální smír tříd“.

Literatura

- Ahlheim, Klaus, ed. 2003. *Intervenieren, nicht resignieren. Rechtsextremismus als Herausforderung für die politische Bildung*. Schwalbach/Ts.: Wochenschau Verlag.
- Ahlheim, Klaus a Heger, Bardo. 2003. *Die unbequeme Vergangenheit. NS-Vergangenheit, Holocaust und die Schwierigkeiten des Erinnerns*. Schwalbach/Ts.: Wochenschau Verlag.
- von Alemann, Ulrich. 2002. *Das Parteiensystem der Bundesrepublik Deutschland*. Opladen: Leske + Budrich.
- Altenhof, Ralf a Jesse, Eckhard. 1995. *Das wiedervereinigte Deutschland. Zwischenbilanz und Perspektiven*. München: Bayerische Landeszentrale für politische Bildung.
- Backes, Uwe a Jesse, Eckhard. 1993. *Politischer Extremismus in der Bundesrepublik Deutschland*. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung.
- Barker, Peter, ed. 1998. *The Party of Democratic Socialism in Germany. Modern Post-Communism or Nostalgic Populism* (German Monitor, No. 42). Amsterdam/Atlanta: Rodopi.
- Baron, Udo. 2003. *Kalter Krieg und heißer Frieden – Der Einfluss der SED und ihre westdeutschen Bündnisorganisation auf die Partei der Grünen im Kampf um den Frieden*. Münster: LIT.
- Bayerisches Staatsministerium des Innern, ed. 2002. *Schützt unsere Demokratie. Kommunismus*. München: Bayerisches Staatsministerium des Innern.
- Blank, Bettina. 2000. „Vereinigung der Verfolgten des Naziregimes – Bund der Antifaschistinnen und Antifaschisten (VVN-BdA).“ In: *Jahrbuch Extremismus & Demokratie* 12. Ed. Uwe Backes a Eckhard Jesse. Baden-Baden: NOMOS, 224–239.

- Bundesministerium des Innern, ed. 2002–2006. *Verfassungsschutzbericht*. Berlin.
- Bundesministerium des Innern, ed. 1990. *Bedeutung und Funktion des Antifaschismus* (Texte zur inneren Sicherheit). Bonn: Bundesministerium des Innern.
- Bürklin Wilhelm a Jung Christian. 2001. „Deutschland im Wandel. Ergebnisse einer repräsentativen Meinungsumfrage.“ In: *Deutschland TrendBuch. Fakten und Orientierungen*. Eds. Karl-Rudolf Korte a Werner Weidenfeld. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 675–712.
- Ceylanoglu, Sena. 2004. „Linksextremismus in Deutschland heute.“ In: *Extremismus in Deutschland heute. Erscheinungsformen und aktuelle Bestandaufnahme. Texte zur inneren Sicherheit*. Ed. Bundesministerium des Innern. Berlin: Bundesministerium des Innern, 136–162.
- Heydemann, Günther a Oberreuter, Heinrich, ed. 2003. *Diktaturen in Deutschland – Vergleichsaspekte. Strukturen, Institutionen und Verhaltensweisen*. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung.
- Jesse, Eckhard, ed. 1996. *Totalitarismus im 20. Jahrhundert. Eine Bilanz der internationalen Forschung*. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung.
- Jesse, Eckhard. 2001. „Politischer Extremismus heute: Islamischer Fundamentalismus, Rechts- und Linksextremismus.“ *Aus Politik und Zeitgeschichte* 46, 3–5.
- Eckhard Jesse. 2003. „Linksextremismus.“ In: *Politik-Lexikon*. Ed. Everhard Holtmann. München – Wien: Oldenbourg, 356.
- FAZ, Focus, Neues Deutschland, Tageszeitung, Die Welt.
- Kailitz, Steffen. 2004. *Politischer Extremismus in der Bundesrepublik Deutschland. Eine Einführung*. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften.
- Kießling, Andreas. 1999. *Politische Kultur und Parteien im vereinten Deutschland. Determinanten der Entwicklung des Parteiensystems*. München: Centrum für angewandte Politikforschung.
- Knütter, Hans-Helmut. 1991. „Antifaschismus und politische Kultur in Deutschland nach der Wiedervereinigung.“ *Aus Politik und Zeitgeschichte* B9 (22. 02. 1991), 17–28.
- Knütter, Hans-Helmut a Winckler Stefan, eds. 2002. *Handbuch des Linksextremismus. Die unterstützte Gefahr*. Graz/Stuttgart: Stocker.
- Korte, Karl-Rudolf. 1994. *Die Chance genutzt? Die Politik zur deutschen Einheit*. Frankfurt/New York: Campus-Verlag.
- Korte, Karl-Rudolf a Weidenfeld, Werner. 1991. *Die Deutschen. Profil einer Nation*. Stuttgart: Klett Cotta.
- Krehl, Christoph. 2003. „Vyrovnání se s totalitní minulostí v právním státě – rehabilitace podle trestního práva.“ In: *Vyrovnání se s komunistickou minulostí ve státech střední Evropy. Sborník příspěvků z Konference střeoevropských ústavních soudů*. Praha: Ústavní soud ČR, 14–20.
- Krisch, Henry. 1996. „Unification and East German Political Culture.“ In: *Germany after Unification. Coming to Terms with the Recent Past*. Ed. Gert-Joachim Glaebner. Amsterdam/Atlanta: Rodopi, 5–16.
- Lang, Jürgen P. 2003. *Ist die PDS eine demokratische Partei? Eine extremismus-theoretische Untersuchung*. Baden-Baden: NOMOS.
- Lee, Martin A. 2000. *The Beast Reawakens*. New York: Routledge.
- Linz, Juan J. 2000. *Totalitarian and Authoritarian Regimes*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Merkens, Hans. 1999. „Die Jungen und ihr politisches Verhältnis.“ In: *Politische Kultur im Prozess der inneren Einheit*. Ed. Peter März. München: Bayerische Landeszentrale für politische Bildungsarbeit, 67–102.
- Moreau, Patrick a Lang, Jürgen. 1996. *Linksextremismus. Eine unterschätzte Gefahr*. Bonn: Bouvier.
- Moreau, Patrick a Schorpp-Grabiak, Rita. 2002. *Man muss so radikal sein wie die Wirklichkeit – die PDS: eine Bilanz*. Baden-Baden: NOMOS.
- Moreau, Patrick. 2002. „Die PDS im politischen System der Bundesrepublik Deutschland.“ In: *Der Kampf um die politische Mitte. Politische Kultur und Parteiensystem seit 1998*. Eds. Tilman Mayer a Reinhard C. Meier-Walser. München: Olzog, 136–162.
- Neu, Viola. 2004. „Das neue Parteiprogramm der PDS.“ In: *Jahrbuch Extremismus & Demokratie* 16. Eds. Uwe Backes a Eckhard Jesse. Baden-Baden: NOMOS, 155–168.

- Noelle-Neumann, Elisabeth a Köcher, Renate, eds. 1993. *Allensbacher Jahrbuch der Demoskopie 1984–1992*. München: Allensbacher Institut für Demoskopie.
- Novotný, Lukáš. 2004a. „Případ Hohmann: integrovat, nebo vyloučit?“ *Mezinárodní politika* 2, 31–32.
- Novotný, Lukáš. 2004b. „Länderporträt: Tschechien.“ In: *Jahrbuch Extremismus & Demokratie* 16. Eds. Uwe Backes a Eckhard Jesse. Baden Baden: NOMOS, 204–219.
- Novotný, Lukáš. 2005. „Nepohodlná minulost v názorech německých studentů.“ In: *Česko-německé souvislosti 1*. Sociologický ústav AV ČR, 10–11.
- Peters, Tim. 2006. *Der Antifaschismus der PDS aus antiextremistischer Sicht*. Wiesbaden: VS Verlag.
- Reuter, Elke a Hansel, Detlef. 1997. *Das kurze Leben der VVN von 1947 bis 1953: Die Geschichte der Verfolgten des Nazi-Regimes in der SBZ und DDR*. Berlin: Edition Ost Im Verlag Das.
- Röhrich, Wilfried. 2001. „Die Unfähigkeit zu trauern.“ In: *Deutschland nach 1945. Ein Lesebuch zur deutschen Geschichte von 1945 bis zur Gegenwart*. Eds. Eckart Conze a Gabriele Metzler. München: Beck, 258–260.
- Říchová, Blanka. 2000. *Přehled moderních politologických teorií. Empiricko-analytický přístup v současném politickém vědě*. Praha: Portál.
- Schroeder, Klaus. 1999. „Identitäten und Befindlichkeiten im vereinten Deutschland.“ In: *Politische Kultur im Prozess der inneren Einheit*. Ed. Peter März. München: Bayerische Landeszentrale für politische Bildungsarbeit, 103–130.
- Stadt, Jochen. 1999. „Die Westarbeit der SED und ihre Wirkungen.“ In: *Materialien der Enquête-Kommission Überwindung der Folgen der SED-Diktatur im Prozess der Deutschen Einheit* 13. Wahlperiode des Deutschen Bundestages. Band 8. Baden-Baden: NOMOS, 2252–2319.
- Sontheimer, Kurt a Bleck, Wilhelm. 2003. *Grundzüge des politischen Systems Deutschland*. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung.
- Thamer, Hans Ulrich. 1987. „Nationalsozialismus und Faschismus in der DDR-Historiographie.“ *Aus Politik und Zeitgeschichte* B13 (28. 03. 1987), 27–37.
- Thieme, Tom. 2004. „Jenseits politischer Richtungsbegriffe? – Extremismus zwischen Fundamentalismus, Rechts- und Linksextremismus.“ In: *Jahrbuch Extremismus & Demokratie* 17. Eds. Uwe Backes a Eckhard Jesse. Baden-Baden: NOMOS, 53–72.
- Weigl, Michael a Colschen, Lars C. 2001. „Politik und Geschichte.“ In: *Deutschland-TrendBuch. Fakten und Orientierungen*. Eds. Karl-Rudolf Korte a Werner Weidenfeld. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 59–94.